

Το επίθετο ως μέρος του λόγου: θεωρητική επισκόπηση

1.1. Εισαγωγικά ερωτήματα

Απαραίτητο στοιχείο της μεθοδικής μελέτης της ανθρώπινης γλώσσας που αποβλέπει στην περιγραφή και ερμηνεία των γλωσσικών φαινομένων είναι η ταξινόμηση του γλωσσικού υλικού η οποία μας επιτρέπει να ανακαλύψουμε τον τρόπο που η γλώσσα λειτουργεί. Η προσπάθεια να τιθασεύσουμε το ρευστό και πολύμορφο πλέγμα δυνατοτήτων που συνιστά τις αέναα μεταβαλλόμενες ανθρώπινες γλώσσες συνεπάγεται την αναγνώριση ομοιοτήτων και διαφορών και την επακόλουθη ομαδοποίηση των στοιχείων που χαρακτηρίζονται από αυτές, την αναγνώριση δηλαδή *κατηγοριών*. Η πιο γνωστή κατηγοριοποίηση, στη δυτική τουλάχιστον επιστημονική παράδοση, είναι η διάκριση σε *μέρη του λόγου*. Παρά την αναμφισβήτητη επιρροή της διάκρισης αυτής, που τουλάχιστον σε επίπεδο ορολογίας είναι πασιφανής, η συζήτηση για το περιεχόμενό της δεν σταμάτησε να είναι με τον ένα ή τον άλλο τρόπο διαρκώς επίκαιρη.¹

Ένα από τα ερωτήματα που αποτέλεσε στοιχείο της συζήτησης αυτής, και έγινε πιο επιτακτικό από τη στιγμή που συγκεντρώθηκε ένας διαφωτιστικά μεγάλος όγκος πληροφοριών για την ποικιλομορφία των ανθρώπινων γλωσσών, είναι το ερώτημα «πόσα και ποια *μέρη του λόγου* υπάρχουν», με την έννοια ότι μας είναι απαραίτητα για να αναλύσουμε καθεμιά από τις ανθρώπινες γλώσσες ή και την ανθρώπινη γλώσσα γενικότερα.² Το ερώτη-

1. Βλ. Hopper & Thompson (1984: 704-705), που παραπέμπουν στους Robins (1952) και Sapir (1921) για μια πρώτη συνοπτική επισκόπηση των επιχειρημάτων στη συζήτηση αυτή.

2. Βλ. Schachter (1985: 3): «A field worker investigating an unfamiliar language may therefore find it useful to know what generalizations can be made about parts-of-speech systems. What, for example, can be said about the ways in which, and the limits within which, parts-of-speech inventories may differ from one another?»

μα αυτό υποκρύπτει τη δυνατότητα αμφισβήτησης της (καθιερωμένης) διάκρισης σε μέρη του λόγου. Πράγματι, υπήρξαν μελετητές που, αναλύοντας είτε τις ινδιάνικες γλώσσες της οικογένειας Wakashan, είτε κάποιες πολυνησιακές ή αυστρονησιακές γλώσσες, υποστήριξαν ότι δεν μπορεί να γίνει διάκριση σε μέρη του λόγου, ή μάλλον, πιο συγκεκριμένα, σε ρήματα, ουσιαστικά και επίθετα.³ Όπως θα φανεί στη συνέχεια το ερώτημα συνεχίζει να υφίσταται, αν και τα στοιχεία που τροφοδοτούν τη συζήτηση είναι πλέον πολύ πιο περίπλοκα και λεπτομερή. Σε μια πιο προσεκτική διατύπωση ο Evans (2000: 729) περιορίζει την αμφισβήτηση στο κατά πόσον έχει κανείς το δικαίωμα να εφαρμόζει όρους όπως 'ρήμα' και 'όνομα' σε γλώσσες, στις οποίες η αντίθεση που αναμένουμε να κωδικοποιούν οι όροι αυτοί δεν είναι καθαρή ή μήπως θα πρέπει να θεωρήσουμε πιο σημαντική την ανάδειξη των ασυνήθιστων, αλλά πραγματικών αντιθέσεων που υπάρχουν ανάμεσα σε τάξεις λέξεων σε γλώσσες όπως η Τονγκανική (Broschart 1997) ή η Salish (Kinkade 1983, Jelinek 1995) (και οι δυο αποτελούν πολυσυζητημένα παραδείγματα γλωσσών 'χωρίς μέρη του λόγου').

Μια πιο εξειδικευμένη διατύπωση του παραπάνω ερωτήματος αφορά την αναγνώριση των επιθέτων ως χωριστού μέρους του λόγου, και θα αποτελέσει το θέμα διαπραγμάτευσης των επόμενων κεφαλαίων. Με μια έννοια αποτελεί βασικό ερώτημα ολόκληρης της μελέτης. Ο γενικότερος προβληματισμός για την καθολικότητα των επιθέτων ως κατηγορίας, ή και των λεξικών κατηγοριών γενικότερα, δεν δημιουργεί μόνο το ερώτημα κατά πόσον έχουν όλες οι γλώσσες επίθετα, αλλά και κατά πόσον είναι το επίθετο μέρος του λόγου όπως το ουσιαστικό και το ρήμα. Με το τελευταίο ερώτημα τίγεται προφανώς το ζήτημα της μεθοδολογίας, αφού η μεθοδολογία καθορίζει στην ουσία αν η αμφισβήτηση για την ύπαρξη των επιθέτων ως χωριστής κατηγορίας μπορεί να απαλειφθεί με τον τρόπο που αυτό μπορεί να γίνει για το ρήμα και το ουσιαστικό. Έμμεσα δηλαδή η αμφισβήτηση αυτή στηρίζεται στην άποψη ότι το ρήμα και το ουσιαστικό πιστοποιούνται ως χωριστές κατηγορίες με τρόπο ασφαλέστερο από ότι το επίθετο.⁴ Το κεφάλαιο που έπεται επιχειρεί να ιχνηλατήσει με μεγαλύτερη σαφήνεια πώς αναπτύ-

3. Για μια κατατοπιστική συνοπτική αναφορά στις περιπτώσεις αυτές βλ. την εισαγωγική παράγραφο στο άρθρο των Evans & Osada (2005: 351-352) για τη γλώσσα Mundari, που είναι ένα από τα διάσημα παραδείγματα γλωσσών 'χωρίς μέρη του λόγου'.

4. Πρβλ. Dixon (1982: 1-3), Schachter (1985: 13), που συνδέει ειδικότερα τη δυσκολία ορισμού των επιθέτων με το γεγονός ότι αποτελούν κλειστή κατηγορία σε ορισμένες γλώσσες, Beck (2002: 4).

χθηκε η αμφισβήτηση των κατηγοριακών διακρίσεων και ειδικότερα της διάκρισης των επιθέτων από τα ρήματα και τα ουσιαστικά.

1.2. Υπάρχουν γλώσσες χωρίς επίθετα;

Μελετώντας κανείς την εκτενή βιβλιογραφία σχετικά με τον ορισμό των λεξικών (ή μορφοσυντακτικών) κατηγοριών (word classes/morphosyntactic categories) ή μερών του λόγου (parts of speech), διαπιστώνει αφενός πόσο συχνά αναφέρεται ο ισχυρισμός ότι δεν έχουν όλες οι γλώσσες επίθετα (ως χωριστό μέρος του λόγου) (βλ. π.χ. Schachter 1985: 13, Sasse 1993: 661, Bhat 1994: 3, 12, 21, Wetzer 1996: 3), αφετέρου ότι το ίδιο συχνά ο ισχυρισμός αυτός λειτουργεί και ως έναυσμα για την ανεύρεση επιχειρημάτων που τον καταρρίπτουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Dixon (1982: 3), που είχε υποστηρίξει στην περίφημη αρχική μελέτη του ότι υπάρχουν γλώσσες χωρίς επίθετα, εντάσσοντας στην κατηγορία αυτή την Κινεζική, τη Σαμοανική, τη Γιούροκ (Yurok) κ. ά., αλλά σε ένα μεταγενέστερο έργο του περιέλαβε μια ρητή αναθεώρηση της αρχικής του διατύπωσης⁵ και συνοψίζοντας δήλωσε ότι «μια χωριστή κατηγορία ‘επίθετο’ είναι δυνατόν να οριοθετηθεί σε κάθε ανθρώπινη γλώσσα» (Dixon 2004: 1). Η μεταστροφή αυτή είναι δικαιολογημένη, όχι μόνο επειδή βασίζεται σε πλουσιότερα εμπειρικά δεδομένα (όπως ο ίδιος ο Dixon (2004: 12) επισημαίνει), αλλά και επειδή η απαιτητικότερη αξιολόγηση των κριτηρίων που χρησιμοποιούνται επιτρέπει να συσχετιστούν με πιο πειστικό τρόπο γλώσσες με κλασικά (ινδοευρωπαϊκού τύπου) επίθετα με γλώσσες που παρουσιάζουν πιο εξωτικά χαρακτηριστικά.

Ο ορισμός των επιθέτων ως ιδιαίτερου μέρους του λόγου σκοντάφτει στο ζήτημα των κριτηρίων. Ενώ στις περισσότερες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες τα επίθετα ορίζονται ως μια χωριστή –και ανοικτή– κατηγορία λέξεων με βάση συνεκτικά γραμματικά κριτήρια, σε πολλές γλώσσες κάτι τέτοιο μοιάζει σχεδόν αδύνατον (Dixon 2004: 10, 13, Wetzer 1996: 15). Με άλλα λόγια «τα επίθετα διαφέρουν από τα ουσιαστικά και τα ρήματα με ποικί-

5. Πρβλ. Dixon (2004: 12): «in an earlier study I opined that ‘some languages have no adjective classes at all’. The present chapter –building on a further quarter-century of research– puts forward the hypothesis that an adjective class can be recognized for every language, although sometimes the criteria for distinguishing adjectives from nouns, or adjectives from verbs, are rather subtle.»

λους τρόπους, ανάλογα με τη γλώσσα, πράγμα που κάνει πιο δύσκολη την οριοθέτησή τους, αλλά και τη διατύπωση γενικεύσεων» (Dixon 2004: 9). Η επιδίωξη οριοθέτησης των επιθέτων κινείται υποχρεωτικά σε δύο ασύμβατα μεταξύ τους επίπεδα γραμματικής περιγραφής, όπως επισημαίνει ο Wetzer (1996: 37): αφενός λεξικές μονάδες κατηγοριοποιούνται ως μέλη της χωριστής κατηγορίας του επιθέτου, αφετέρου καταγράφονται τα πραγματικά γραμματικά χαρακτηριστικά που φέρουν όσες λέξεις δηλώνουν πρωτοτυπικά ιδιότητες, τα οποία διαφέρουν από γλώσσα σε γλώσσα.⁶ Σωστά, λοιπόν, ο Wetzer από την πλευρά του προσυπογράφει τον εύστοχο χαρακτηρισμό «αιώρα» που χρησιμοποίησε ο Givón (1979) για την κατηγορία του επιθέτου,⁷ ενώ παράλληλα καταφεύγει σε έναν γενικότερο όρο ('adjectivals', δηλαδή 'επιθετικά στοιχεία' κι όχι απλώς 'επίθετα'), ώστε να καλύψει και τις περιπτώσεις, στις οποίες μια λέξη που δηλώνει ιδιότητα κωδικοποιείται σε μια γλώσσα ως ρήμα, και σε μια άλλη ως ουσιαστικό (Wetzer 1996: 6-7).

Χωρίς να επεκταθώ ιδιαίτερα, θα διευκρινίσω αμέσως πιο κάτω τις περιπτώσεις για τις οποίες διατυπώνεται ο ισχυρισμός ότι μια γλώσσα δεν έχει επίθετα, δίνοντας αντίστοιχα ενδεικτικά παραδείγματα. Πρόκειται ουσιαστικά για τρεις εκδοχές αυτού του ισχυρισμού, συγκεκριμένα, για τον ισχυρισμό ότι σε μια γλώσσα απουσιάζει κάθε είδους διάκριση των μερών του λόγου, για τον ισχυρισμό ότι μια γλώσσα έχει μια διευρυμένη κατηγορία 'επιθέτων' και για την περίπτωση όπου τα επίθετα ανιχνεύονται δύσκολα, ή και καθόλου, καθώς 'απορροφώνται' από μια βασικότερη κατηγορία (όνομα ή ρήμα).

Έχει υποστηριχτεί για την τονγκανική γλώσσα (που ομιλείται στα νησιά Τόνγκα της Πολυνησίας) ότι πρόκειται για μια γλώσσα που δεν διακρίνει καθόλου τα βασικά μέρη του λόγου (O, P), άρα ούτε και τα επίθετα. Η τονγκανική έχει βασική σειρά όρων P-Y και ΟΥΣ-ΕΠΙΘ (Haspelmath κ.ά. 2005). Στα παραδείγματα που ακολουθούν, η λέξη *si'i* έχει στο (1) και στο

6. Πρβλ. Wetzer (1996: 37) «...there is an obvious discrepancy between two different levels of grammatical description, i.e. 1) the word class status assigned to, and 2) the actual grammatical characteristics of words expressing property concepts.» Η παρατήρηση αυτή του Wetzer έχει κατά τη γνώμη μου διατυπωθεί στο ίδιο πνεύμα που διατυπώνονται οι παρατηρήσεις για την ορολογική διάκριση 'word class', 'syntactic category', 'part of speech' στο άρθρο του Sasse (1993: 646-648). Γι' αυτό και στο κείμενο του Wetzer η λεξική κατηγορία δεν ισοδυναμεί (απαράτητα) με την μορφοσυντακτική κατηγορία.

7. Πρβλ. «a notorious swing-category in languages» (Givón 1979: 13, κατά τον Wetzer 1996: 3).

(3) διαφορετικό ρόλο από εκείνο που έχει στο (2), όπου αντιστοιχεί με ουσιαστικό. Αντίθετα στο (1) ανήκει στο κατηγορημα και στο (2) σε μια ευρύτερη ονομαστική έκφραση, όπου προσδιορίζει τη λέξη *tamasi'i*, χωρίς οι λειτουργικές αυτές διαφορές να δηλώνονται από μορφοσυντακτικά μέσα. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τη λέξη *akó*, η οποία στο (1) αντιστοιχεί με όνομα, ενώ στο (3) με ρήμα. Η ανάλυση αυτή εκφράζει την άποψη ότι η τονγκανική δεν διακρίνει μέρη του λόγου, με τον τρόπο με τον οποίο θα περιμενε κανείς.⁸

Τονγκανική (Croft 2000: 70)

(1)	na'e	si'i	'ae	akó
	ΠΑΡ	μικρός	ΑΠΟΛ	σχολείο: ΟΡΙΣΤ
	'το σχολείο ήταν μικρό'			

(2)	'i	'ene	si'i
	ΠΡΟΘ	ΚΤΗΤ.3ΕΝ	μικρός/παιδική ηλικία: ΟΡΙΣΤ
	'στην παιδική του ηλικία'		

(3)	na'e	akó	'ae	tamasi'i	si'i
	ΠΑΡ	μελετώ	ΑΠΟΛ	παιδί	μικρός
	iate	au			
	ΤΟΠ	1ΕΝ			
	'το μικρό παιδί μελετούσε στο σπίτι μου'				

Όμως, όπως παρατηρεί ο Croft (2000: 71), η ανάλυση αυτή παραβλέπει την ύπαρξη πιθανών σημασιολογικών διαφορών μεταξύ των τριών παραδειγμάτων χρήσης που συνδέονται με την διαφορετική λειτουργική/συντακτική θέση των λέξεων *si'i* ή *akó* (βλ. και Beck 2002: 202).

Στην περίπτωση αυτή, επομένως, η ύπαρξη ή όχι επιθέτων αποτελεί ένα επιμέρους θέμα, εφόσον προηγείται η κατοχύρωση ή απόρριψη της ύπαρξης λεξικών κατηγοριών εν γένει στις γλώσσες αυτές. Σε αρκετές περιπτώσεις, μετά από ενδελεχέστερη εξέταση των δεδομένων, τείνει να γίνει δεκτό ότι τουλάχιστον η βασική διχοτόμηση σε όνομα και ρήμα υφίσταται και στις γλώσσες αυτές. Αυτό συνέβη π.χ. με τη βορειοαμερικανική γλώσσα

8. Τα παραδείγματα και η μορφολογική τους ανάλυση προέρχονται από τον Croft (2000: 70), που αντλεί από τον Tchekhoff (1981: 4), με κατάλληλες προσαρμογές στα ελληνικά (βλ. εισαγωγή).

Nootka,⁹ ενώ για άλλες, όπως τη γλώσσα της Β. Ινδίας Mundari, η συζήτηση συνεχίζεται ακόμη, αν και υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι και σε αυτές δεν απουσιάζει πλήρως η κατηγοριοποίηση σε μέρη το λόγου.¹⁰ Κατά τον Croft (2000: 67), όμως, το πρόβλημα είναι ίσως βαθύτερο: μια ενιαία διαγλωσσικά οριοθέτηση των μερών του λόγου δεν έχει τα ποθητά αποτελέσματα επειδή επιχειρείται να οριστούν τα μέρη του λόγου ως γραμματικές κατηγορίες των επιμέρους γλωσσών. Τα μέρη του λόγου (και ειδικότερα το ουσιαστικό, το ρήμα και το επίθετο), είναι κατά την άποψή του, *τυπολογικά πρωτότυπα* (βλ. κατωτ. στο 1.7).

Στη συνέχεια θα αναφερθεί η περίπτωση της ιαπωνικής, μιας γλώσσας για την οποία έχει υποστηριχτεί ότι ο καθορισμός μιας κατηγορίας επίθετο παρουσιάζεται προβληματικός, αφού η γλώσσα φαίνεται να έχει περισσότερες από μια κατηγορίες που αντιστοιχούν στα επίθετα.¹¹ Στα παρακάτω παραδείγματα παρουσιάζεται μία δομή στην οποία γίνεται φανερό ότι οι

9. Η Nootka αποτέλεσε ένα από τα πρωιμότερα παραδείγματα γλωσσών για την οποία διατυπώθηκε η άποψη ότι ήταν αδύνατη η διάκριση κατηγοριών. Ο Dixon (2004: 8-9), αναφέροντας τον Swadesh (1938: 78) ως πηγή της παρεξήγησης αυτής για τη Nootka, δείχνει στη συνέχεια ότι το σχετικό άρθρο δεν απέριπτε πλήρως τη δυνατότητα διάκρισης των λέξεων/θεμάτων σε σημασιολογικές ομάδες που μπορούν χοντρικά να αντιστοιχηθούν με τα ουσιαστικά, τα ρήματα και τα επίθετα. Πρωτοπόρος στην αναθεώρηση της άποψης αυτής για τη Nootka υπήρξε ο Jacobsen (1979) σύμφωνα με τους Schachter (1985: 11), Wetzer (1996: 15), Beck (2002: 40, υποσημ. 12) και van Lier (2006: 278-280).

10. Βλ. επίσης Schachter (1985: 11-13), Wetzer (1996: 37-39), Beck (2002: 6, 103), Croft (2000: 68-72), και Croft (2003: 183) για επιχειρήματα εναντίον της άποψης ότι υπάρχουν γλώσσες χωρίς έστω τη βασική διάκριση σε ρήμα – όνομα. Ενδιαφέρονσα είναι και η αναλυτική παράθεση επιχειρημάτων για τη γλώσσα της Β. Ινδίας Mundari στους Evans & Osada (2005) και η κριτική συζήτηση που ακολουθεί στα υπόλοιπα άρθρα που περιλαμβάνονται στον ίδιο τόμο του περιοδικού (Croft 2005, Hengeveld & Rijkhoff 2005), αλλά και στη van Lier (2006). Τέλος τα κεφάλαια στο συλλογικό τόμο Dixon & Aikhenvald (2004) εμπλουτίζουν αυτή τη συζήτηση με στοιχεία από διάφορες γλώσσες.

11. Ο Croft (2000: 67, 76-79) επισημαίνει ότι αν στηριχτεί κανείς αποκλειστικά στο κριτήριο της μορφοσυντακτικής συμπεριφοράς των αντίστοιχων δομών στην εκάστοτε γλώσσα διατρέχει τον κίνδυνο να συνεχίσει επ' άπειρον τη διαίρεση των κατηγοριών, ακυρώνοντας έτσι το στόχο του, να ορίσει δηλαδή τα μέρη του λόγου. Η αντιμετώπιση της ιαπωνικής αναφέρεται ως σχετικό παράδειγμα από τον Croft (2000: 80-81) με παραπομπή στο Miyagawa (1987). Βλ. επίσης Uehara (2003) για μια διαχρονικά προσανατολισμένη ερμηνεία της κατηγορίας των 'ονομάτων-επιθέτων' στην ιαπωνική. Για μια ανασκευή της διάκρισης μεταξύ 'κανονικών' και 'ονοματικών επιθέτων' με βάση το πλαίσιο της Distributed Morphology βλ. Nishiyama (1999), από όπου και τα παραδείγματα που παραθέτω.

λέξεις που δηλώνουν ιδιότητες, που θα μπορούσαν δηλαδή να θεωρηθούν επίθετα, χωρίζονται σε δύο ομάδες: στην πρώτη ανήκουν λέξεις όπως *taka-* ‘ψηλός’, *hiro-* ‘φαρδύς’ (4) και στη δεύτερη λέξεις όπως *sizuka-* ‘ήσυχος’, *kiree-* ‘ωραίος’ (5). Η δεύτερη ομάδα συμπεριφέρεται κατά το σχηματισμό του κατηγορήματος όπως τα ουσιαστικά, πρβλ. τη λέξη ‘δάσκαλος’ στο (6), γι’ αυτό και ο όρος «ονοματικά επίθετα» (Nominal Adjectives, Nishiyama 1999: 184). Συγκεκριμένα στη δεύτερη ομάδα το θέμα (*sizuka-* ‘ήσυχος’, *kiree-* ‘ωραίος’) συνοδεύεται –κατά την ανάλυση του Nishiyama (1999: 184)– από το συνδετικό, το οποίο και κλίνεται, πράγμα που δεν συμβαίνει με τα παραδείγματα στο (4).

Ιαπωνική

(4)	<i>Κανονικά Επίθετα</i> (Nishiyama 1999: 183)	
(α)	yama-ga
βουνό-ONOM
‘Το βουνό είναι ψηλό’	takai
ψηλός:ENEΣΤ
(β)	yama-ga
βουνό-ONOM
‘Το βουνό ήταν ψηλό.’	takakatta
ψηλός:ΠΑΡ
(γ)	miti-ga
δρόμος-ONOM
‘Ο δρόμος είναι φαρδύς.’	hiroi
φαρδύς:ENEΣΤ
(δ)	miti-ga
δρόμος-ONOM
‘Ο δρόμος ήταν φαρδύς.’	hirokatta
φαρδύς:ΠΑΡ
(5)	<i>Ονοματικά Επίθετα</i> (Nishiyama 1999: 183)	
(α)	yoru-ga
νύχτα-ONOM
‘Η νύχτα είναι ήσυχη’	sizuka-da
ήσυχος-ΣΥΝΔ:ENEΣΤ
(β)	yoru-ga
νύχτα-ONOM
‘Η νύχτα ήταν ήσυχη’	sizuka-datta
ήσυχος-ΣΥΝΔ:ΠΑΡ
(γ)	hon-ga
βιβλίο-ONOM
‘Το βιβλίο είναι ωραίο’	kiree-da
ωραίος-ΣΥΝΔ:ENEΣΤ
(δ)	hon-ga	kiree-datta

	βιβλίο-ONOM	ωραίος-ΣΥΝΔ:ΠΑΡ
	‘Το βιβλίο ήταν ωραίο’	
(6)	<i>Ουσιαστικά</i> (Nishiyama 1999: 184)	
(α)	John-ga	sensee-da
	John-ONOM	δάσκαλος-ΣΥΝΔ:ΕΝΕΣΤ
	‘Ο John είναι δάσκαλος.’	
(β)	John-ga	sensee-datta
	John-ONOM	δάσκαλος-ΣΥΝΔ:ΠΑΡ
	‘Ο John ήταν δάσκαλος’	

Χωρίς να επεκταθούμε εδώ σε ερωτήματα και υποθέσεις που αφορούν την ανάλυση των δεδομένων της συγκεκριμένης γλώσσας,¹² επισημαίνουμε ότι η δυσκολία να πιστοποιηθεί η ύπαρξη επιθέτων στην ιαπωνική δεν σημαίνει ότι είναι γλώσσα χωρίς επίθετα με τη στενή έννοια του όρου, αλλά ότι τα γραμματικά κριτήρια δεν επιτρέπουν σε μια τέτοια γλώσσα να οριοθετήσουμε την κατηγορία ‘επίθετο’ ως μία και μόνη ενιαία κατηγορία.¹³

Μια τρίτη περίπτωση είναι εκείνη στην οποία μια γλώσσα εκφράζει όλες (ή σχεδόν όλες) τις έννοιες που αντιστοιχούν σε επίθετα με άλλα μέσα.

- Έχει υποστηριχτεί π.χ. για τη μανδαρινική κινεζική ότι στη γλώσσα αυτή τα επίθετα κωδικοποιούνται με ρήματα (βλ. τα παραδείγματα στο 7).

- Άλλες γλώσσες εκφράζουν με ουσιαστικά τις επιθετικές έννοιες. Ως παράδειγμα αναφέρεται συχνά η κεντροαφρικανική γλώσσα Hausa (βλ. το 8) ή η γλώσσα Ιμπάμπουρα Κέτσουα (Imbabura Quechua) στο Β. Εκουαδόρ.¹⁴

12. Για παράδειγμα, από μια απλή επισκόπηση των τύπων, προκύπτει, όπως είναι φυσικό, το ερώτημα κατά πόσον υπάρχει σχέση ανάμεσα στο μορφικό τεμάχιο $-(d)atta$ και το ληκτικό μέρος $-(k)atta$ (*takakatta*, *hirokatta*) και για ποιο λόγο οι τύποι αυτοί δεν αναλύονται. Διευκρινίζεται ότι τα παραδείγματα παρουσιάζονται εδώ όπως στο πρωτότυπο, αλλά επίσης ότι ο Nishiyama (1999) προχωρεί πράγματι στη συνέχεια στην ανάλυση των τύπων αυτών προκειμένου να στηρίξει την άποψή του ότι και στις δύο περιπτώσεις εμπεριέχεται το συνδετικό, το οποίο δεν είναι φανερό για μορφολογικούς λόγους (Nishiyama 1999: 211).

13. Ο Backhouse (2004: 72) επισημαίνει τη σημασία των εσωτερικών διακρίσεων στην κατηγορία επίθετο της ιαπωνικής, χωρίς να αμφισβητεί συνολικά τη δυνατότητα οριοθέτησής της με το συνδυασμό μορφολογικών, συντακτικών και σημασιολογικών κριτήρια.

14. Τη γλώσσα αυτή ως παράδειγμα αναφέρει ο Wetzler (1996: 17 και εκτενέστερα σσ. 25-28), αποδεχόμενος ότι τα επίθετα έχουν ‘ονοματικά’ χαρακτηριστικά, όπως και ο Beck (2000: 99), αλλά ο τελευταίος παρουσιάζει επιχειρήματα εναντίον της υπόθεσης ότι στην Κέτσουα ουσιαστικά και επίθετα δεν διαχωρίζονται (Beck 2000: 142-148).

Μπορεί και στοιχεία με άλλες λειτουργίες να αξιοποιούνται σε μια γλώσσα για την κωδικοποίηση των επιθέτων. Στην ινδιάνικη γλώσσα Chinook (κατατάσσεται στην Πενούτια υπο-οικογένεια) τα επίθετα δηλώνονται κατά τον Dixon (1982: 3) όχι μόνο με ρήματα και ουσιαστικά, αλλά και με μια κατηγορία άκλιτων λέξεων (particles), που εκφράζουν ορισμένες ιδιότητες (κυρίως σημασίες σχετικές τις σημασιολογικές τάξεις ΧΡΩΜΑ και ΤΑΧΥΤΗΤΑ), και συνδυασμένες με ουσιαστικά ή ρήματα αποδίδουν τις σχετικές έννοιες. Δίδεται ως παράδειγμα το άκλιτο $k^w a\check{s}$ ('φόβος/φοβισμένος') που συνδυάζεται με ένα βοηθητικό ρήμα (*ni-n-i-ŭ-x* 'ΠΑΡ-εγώ-εκείνον-ΑΠΟΜΑΚΡ.ΚΙΝΗΣΗ-κάνω') για να αποδώσει τη σημασία 'τον τρώμαξα' (Dixon 1982: 44).

Σύμφωνα με την ανάλυση που προσφέρεται για τα (πολυχρησιμοποιημένα) παραδείγματα από τη μανδαρινική κινεζική (πρβλ. Croft 2000: 69, Schachter 1985: 18, Hengeveld 1992: 63 και Beck 2002: 29) συγκρίνονται οι μονάδες *liaojie* (που αντιστοιχεί στην έννοια 'καταλαβαίνω') και *piaoliang* (αντιστοιχεί στην έννοια 'όμορφος') στα συμφραζόμενά τους. Τόσο η λέξη *liaojie*, όσο και η λέξη *piaoliang* αποτελούν τον πυρήνα του κατηγορήματος στο (7α) και στο (7β) αντίστοιχα, ενώ διαπιστώνεται ότι στο (7γ) και (7δ), όπου αποκτούν προσδιοριστική λειτουργία, συνοδεύονται και τα δύο υποχρεωτικά από το στοιχείο *de*. Αυτό δείχνει ότι δεν διαφοροποιούνται μεταξύ τους (όπως ίσως θα περίμενε κανείς με βάση την έννοια που λεξικοποιούν), γι' αυτό και θεωρείται ότι η γλώσσα δεν διαθέτει κατηγορία επιθέτων χωριστή από τα ρήματα.¹⁵

(7)	Μανδαρινική Κινεζική		(Croft 2000: 69) ¹⁶
(α)	<i>neige</i>	<i>nūhaizi</i>	<i>liaojie</i>
	ΔΕΙΚΤ	κοπέλα	καταλαβαίνω
	'η κοπέλα καταλαβαίνει'		
(β)	<i>neige</i>	<i>nūhaizi</i>	<i>piaoliang</i>
	ΔΕΙΚΤ	κοπέλα	όμορφος
	'η κοπέλα είναι όμορφη'		

15. Ο Croft επικρίνει και εδώ τον ισχυρισμό περί αδυναμίας διάκρισης των μερών του λόγου με επιχείρημα την παραγνώριση της πιθανής σημασιολογικής διαφοροποίησης που συνδέεται με τη διαφορετική συντακτική χρήση. Πιο ενδιαφέρον είναι ότι στον Beck (2002: 29-30) παρατίθεται ένα επιπλέον παράδειγμα, όπου εμφανίζεται σε θέση προσδιορισμού η λέξη 'δάσκαλος' (ένα ουσιαστικό) και συνοδεύεται και αυτό από τον δείκτη *de*, οδηγώντας στο συμπέρασμα ότι «no part of speech in Mandarin is marked *part of speech* when used as modifiers» (Beck 2002: 30).

(γ)	liaojie καταλαβαίνω 'η κοπέλα που καταλαβαίνει'	de ΑΝΑΦ	nūhaizi κοπέλα
(δ)	piaoliang όμορφος 'η κοπέλα που είναι όμορφη'	de ΑΝΑΦ	nūhaizi κοπέλα

Στο παράδειγμα (8) οι λέξεις που προσδιορίζουν τα ουσιαστικά *mùtùm* και *ità:çe:* (δηλαδή οι λέξεις που ακολουθούν το *mài* σε κάθε παράδειγμα) δεν διακρίνονται ως μέλη διαφορετικών κατηγοριών (ΕΠΠΘ, ΟΥΣ), εφόσον και στις τρεις περιπτώσεις συνοδεύονται από το προσδιοριστικό *mài*. Ωστόσο, στο (8α) και (8β), αλλά όχι στο (8γ), πρόκειται για λέξεις που δηλώνουν ιδιότητες.

(8)	Hausa		(Beck 2002: 38) ¹⁷
(α)	mùtùm άνθρωπος 'ένας ευγενικός/ πλούσιος/ έξυπνος άνθρωπος'	mài ΠΡΣΔ	àlhe:ɾì/arziki:/hankàli: ευγένεια/ευμάρεια/εξυπνάδα
(β)	ità:çe: ξύλο 'σκληρό/ μαλακό/ βαρύ ξύλο'	mài ΠΡΣΔ	tauri:/lauši:/nauyi: σκληρότητα/μαλακότητα/βαρύτητα
(γ)	mùtùm άνθρωπος 'ένας άνθρωπος με άλογο'	mài ΠΡΣΔ	do:kì: άλογο

Η συνήθης γενίκευση που συναντά κανείς, επομένως, για γλώσσες όπως η μανδραρινική κινεζική, η Hausa ή η Chinook είναι ότι δεν διαθέτουν επίθετα. Στην πραγματικότητα, βέβαια, η κατάσταση είναι κάπως πιο περίπλοκη, αφού π.χ. η γλώσσα Hausa διαθέτει στην πραγματικότητα μια κλειστή τάξη επιθέτων,¹⁸ ενώ και στην Κινεζική η εμφάνιση του μορφήματος *de*

16. Το παράδειγμα, όπως το παραθέτω εδώ, προέρχεται από τον Croft (2000: 69) (εξ ου και η απουσία των τόνων), όπου δίδεται για το *de* ο χαρακτηρισμός ΑΝΑΦ (ορισμό) (=RELative), ενώ άλλες πηγές το χαρακτηρίζουν ΑΤΤΡ(ιbutive) (Beck 2002: 29) ή ΝΜΛΡ (=nominaliser) (Hopper & Thompson 1984: 729, Wetzler 1996: 34).

17. Το παράδειγμα δίδεται με τις συμβάσεις που υιοθετούνται από τον Beck (2002) (αρχική πηγή ο Schachter 1985: 15-16).

18. Ο Dixon (1982: 4) καταγράφει γύρω στα 12 επίθετα, που καλύπτουν τις εξής έννοιες:

είναι υποχρεωτική για λέξεις όπως *liaojie* (για ‘ρήματα’), όταν προηγούνται συντακτικά των ουσιαστικών, όταν δηλαδή λειτουργούν ως προσδιορισμοί, αλλά όχι για λέξεις όπως *riaoliang*.¹⁹ Και στις δύο γλώσσες, επομένως, η ένταξη των επιθέτων σε μια από τις δύο μείζονες κατηγορίες δεν αντικατοπτρίζει πλήρως την πραγματικότητα.

Ένας γενικότερος αντίλογος σε τέτοιες απόψεις είναι ότι οι δυσκολίες να οριστούν τα επίθετα σε μια γλώσσα αίρονται με μια προσεκτικότερη ανάλυση των γλωσσικών δεδομένων που αποκαλύπτει κατά κανόνα τις λεπτές εκείνες διαφοροποιήσεις που επιτρέπουν την αναγνώρισή τους ως χωριστού μέρους του λόγου²⁰. Για παράδειγμα στην κορεατική –μία από τις ‘γλώσσες χωρίς επίθετα’, αφού υποστηρίζεται ότι τα επίθετα δεν υφίστανται ως χωριστή κατηγορία από τα ρήματα– διαπιστώνεται ότι οι λέξεις που ‘αντιστοιχούν’ σε επίθετα (‘descriptive’/stative verbs) δεν έχουν γραμματικούς τύπους ‘διαδικασιακούς’ (processual), όπως συμβαίνει με λέξεις, που είναι ρήματα δηλωτικά ενεργειών (Evans 2000: 714, Sohn 2004: 229).²¹

Το ζήτημα των κριτηρίων είναι, επομένως, αποφασιστικής σημασίας αφού από αυτά εξαρτάται το πώς ορίζονται και διακρίνονται οι λεξικές κατηγορίες.²² Είναι θέμα κριτηρίων το να θεωρηθεί ότι μια γλώσσα δεν έχει επίθετα, επειδή δεν διαφοροποιεί τα ουσιαστικά π.χ. από τα επίθετα, ή επειδή η τάξη των επιθέτων είναι ολιγομελής και κλειστή και τις αντίστοιχες λειτουργίες ή έννοιες επωμίζονται λέξεις που αναγνωρίζονται είτε ως ονοματικά είτε ως ρηματικά στοιχεία. Πριν, όμως, εξετάσουμε τα είδη κριτηρίων που εφαρμόζονται για τον ορισμό των επιθέτων ως κατηγορίας, θα

‘μεγάλος’, ‘μικρός’, ‘μακρός/ψηλός’, ‘κοντός’, ‘φρέσκος/ωμός/άγουρος’, ‘νέος’ ‘παλιός’, ‘άσπρος’, ‘μαύρος’, ‘κόκκινος’, ‘κακός’.

19. Βλ. όμως Hopper & Thompson (1984: 729), που επισημαίνουν ότι με την απουσία του *de* στην περίπτωση αυτή παρατηρείται συνήθως ιδιωματικοποίηση της σημασίας.

20. Βλ. Dixon (2004: 12), ο οποίος σημειώνει: «in every instance, when the situation is investigated in depth, it transpires that there are some –often rather subtle– criteria to distinguish adjective as a separate word class» αναφέροντας αρκετά σχετικά παραδείγματα.

21. Για μια λεπτομερή εικόνα σχετικά με τις ομοιότητες ρημάτων και επιθέτων στην κορεατική, αλλά και τις διαφορές τους, βλ. Sohn (2004), όπου διατυπώνεται το συμπέρασμα ότι υπάρχει μια μεγάλη αριθμητικά τάξη επιθέτων στην γλώσσα, που συντακτικά έχουν χαρακτηριστικά αμετάβατων κατηγορημάτων.

22. Σχετικά με αυτό ο Croft (2000: 67) παραπέμπει σε ένα χαρακτηριστικό σχόλιο του Stassen (1997: 32) για τη μαλαισιοπολυνησιακή γλώσσα Sundanese (Δ. Ιάβα), για την οποία υπάρχουν δυο εκ διαμέτρου αντίθετες γραμματικές αναλύσεις από γλωσσολόγους σχετικά με την ύπαρξη ή όχι επιθέτων. Βλ. γι’ αυτό το θέμα και Wetzler (1996: 39-40).

αναφερθούμε στις προσπάθειες να αντιμετωπιστεί η αμφισβήτηση της καθολικότητας των επιθέτων ως χωριστού μέρους του λόγου στην ανθρώπινη γλώσσα με την στροφή στην έννοια του *κατηγοριακού συνεχούς*.

1.3. Κατηγοριακά συνεχή, κλίμακες, ‘χρονική σταθερότητα’

Από τυπολογική άποψη μπορεί να κατατάξει κανείς κατ’ αρχήν τις γλώσσες σε εκείνες που διαθέτουν μια χωριστή ανοικτή τάξη ΕΠΙΘΕΤΟ (π.χ. ΙΕ γλώσσες), και σε όσες δεν διαθέτουν τέτοια κατηγορία. Μόνο στην πρώτη κατηγορία γλωσσών είναι εύκολο να αναγνωριστούν τα επίθετα ως χωριστό μέρος του λόγου (Schachter 1985: 13). Κατά δεύτερο λόγο, θα μπορούσε κανείς να διακρίνει τρεις τύπους γλωσσών ανάλογα με το είδος κωδικοποίησης των επιθετικών στοιχείων: γλώσσες στις οποίες τα στοιχεία αυτά αποτελούν την κατηγορία ΕΠΙΘΕΤΟ, γλώσσες με ονόματα που λειτουργούν και ως επίθετα (adjectival-noun) και γλώσσες με ρήματα που λειτουργούν και ως επίθετα (adjectival-verb). Ο Wetzer (1996: 18-19) κρίνει την τριμερή αυτή τυπολογική διάκριση ανεπαρκή, υποστηρίζοντας ότι δεν έχει δικαιολογηθεί ικανοποιητικά κατά πόσον μια τέτοια κατάταξη παρουσιάζει ερμηνευτικό ενδιαφέρον, κατά πόσον δηλαδή η διάκριση σε καθαρά επίθετα, ονόματα με επιθετικά χαρακτηριστικά και ρήματα με επιθετικά χαρακτηριστικά αντιπροσωπεύει σαφώς αναγνωρίσιμες, ομοιογενείς διαγλωσσικά και διακριτές κατηγορίες. Κατά την άποψή του τα όρια ανάμεσα στις τρεις αυτές ομάδες είναι ασαφή έως ανύπαρκτα και η διαφοροποίησή τους είναι το λιγότερο βαθμιαία (Wetzer 1996: 36). Στις ανθρώπινες γλώσσες τα επίθετα, δηλαδή λέξεις που εκφράζουν ιδιότητες ή χαρακτηρισμούς (property concepts), τείνουν να μοιάζουν με μια από τις δύο μείζονες λεξικές κατηγορίες (O, P), αλλά ταυτόχρονα διαφέρουν από τα κατ’ εξοχήν ονόματα ή ρήματα αντίστοιχα (βλ. και Stassen 1997: 17). Από την άλλη πλευρά, ακόμη και όταν πρόκειται για ονοματικά ή ρηματικά στοιχεία που λειτουργούν ως επίθετα υπάρχουν χαρακτηριστικά που τα διαφοροποιούν από τα κατ’ εξοχήν ουσιαστικά ή ρήματα (βλ. και Walter 1981: 160).²³

23. Σύγκρ. τα ακόλουθα παραθέματα: «Crosslinguistically, Adjective classes do not constitute a homogeneous cluster of lexical categories. Instead, they tend to split up into two clearly distinguishable clusters of ‘noun-like’ and ‘verb-like’ adjectives» (Wetzer 1996: 35) και «The boundaries between the three types of lexical categorization Adjectives, adjectival Nouns and adjectival Verbs are extremely fuzzy, if they can be drawn at all. While adjectivals generally display both grammatical similarities with and differences from the major

Η διαπίστωση ότι η διάκριση των κατηγοριών δεν είναι σταθερή, όταν συγκρίνει κανείς δεδομένα διαφόρων γλώσσών, εκφράστηκε με την 'υπόθεση του κατηγοριακού συνεχούς' ('continuum hypothesis').²⁴ Το συνεχές αντιπροσωπεύει ένα 'χώρο', ανεξάρτητο από τον τρόπο που οριοθετούνται οι κατηγορίες σε επιμέρους γλώσσες, μέσα στον οποίο δομούνται οι λεξικές κατηγορίες και μέσα στον οποίο πρωτοτυπικά ρήματα και ονόματα αποτελούν τους οριακούς πόλους, ενώ τα επίθετα καταλαμβάνουν μια ενδιάμεση θέση (Wetzer 1996: 44).²⁵

Η υπόθεση αυτή ανατρέπει την άποψη ότι τα μέρη του λόγου έχουν διακριτό χαρακτήρα, αφού συνεπάγεται σχετικοποίηση των ορίων μεταξύ των κατηγοριών, αλλά και ρευστότητα στο εσωτερικό τους. Διευκολύνει επίσης την αποδοχή 'ενδιάμεσων' κατηγοριών, όπως π.χ. της κατηγορίας των επιθέτων-ουσιαστικών που θεωρείται ότι υπάρχει στην ιαπωνική παράλληλα με τα επίθετα, τα οποία στη γλώσσα αυτή έχουν πολλές ομοιότητες με τα ρήματα (Wetzer 1996: 47, βλ. και τα παραδείγματα (4)-(6) πιο πάνω). Αφήνει ωστόσο κάποια ερωτήματα αναπάντητα, όπως παρατηρεί ο Wetzer (1996: 51), όπως το γιατί τα επίθετα καταλαμβάνουν τον κατηγοριακό 'χώρο' μεταξύ ονομάτων και ρημάτων, ερώτημα που κατά την άποψή του παραμερίζεται, αν περιοριστεί κανείς σε μια διμερή διάκριση μεταξύ 'μάλλον ονοματικών' και 'μάλλον ρηματικών' επιθέτων ('nouny' and 'verbly'

word classes Noun and Verb, there are no clear criteria for distinguishing Adjectives from adjectival Nouns and Verbs crosslinguistically» (Wetzer 1996: 36).

24. Ο Wetzer (1996: 44) αναφέρει τον Ross (1972, 1973) ως εισηγητή της ιδέας αυτής, ενώ θεωρεί ότι οι Comrie (1975) και Pustet (1989) προσέθεσαν στοιχεία υπέρ της υπόθεσης αυτής. Δεν κάνει καμιά μνεία για τον Walter (1981), που επίσης αξιοποίησε την έννοια αυτή συνδυάζοντάς την με την έννοια του πρωτοτυπικού πυρήνα των κατηγοριών (Rosch 1978) σε μια συγκριτική ανάλυση των κατηγοριών ουσιαστικό, ρήμα και επίθετο στην τουρκική, την ουγγρική και την εσκιμώικη (βλ. το σχετικό σχόλιο για τις απόψεις του Walter (1981) στον Sasse 1993: 657).

25. Ο Ross (1972) χρησιμοποιεί τους όρους 'category space' και 'category squish' για να περιγράψει την ιδέα ενός συνεχούς, μέσα στο οποίο διάφορες κατηγορίες (ρήμα, γερούνδιο, μετοχή, όνομα) κατέχουν διαφορετικό βαθμό 'ρηματικότητας', που μειώνεται, όπως σε ένα χωνί, όσο απομακρύνεται κανείς από τον πόλο του κατ' εξοχήν ρήματος. Στην εκδοχή του συνεχούς που προτείνει ο Walter (1981: 148-152) η 'ονοματικότητα' και η 'ρηματικότητα' ενεργούν αντιθετικά, σαν σε κλεψύδρα: όσο αυξάνεται η μία, τόσο μειώνεται η άλλη. Στην εκδοχή αυτή, μέσα στο συνεχές διατάσσονται οι διάφορες 'κατηγορίες' που συναντώνται στις εξεταζόμενες γλώσσες με την εξής σειρά: Ο(νομα) > ενεργητική μετοχή > παθητ. μετοχή > αμετάβλητη μετοχή > μεταβλητ. μετοχή > Ρ(ημα).

adjectivals, βλ. Wetzer 1996: 49). Με τον ίδιο τρόπο διακρίνει τις γλώσσες, ανάλογα με το αν κωδικοποιούν με περισσότερο ονοματικό ή περισσότερο ρηματικό τρόπο τα επίθετα, ή γενικότερα λέξεις που εννοιολογικά εκφράζουν ιδιότητες (Wetzer 1996: 50).²⁶

Δεν είναι τυχαίο ότι ο Wetzer (1996: 51-52), διατυπώνοντας το παραπάνω ερώτημα και αναζητώντας μια ερμηνεία, συσχετίζει την ύπαρξη του συνεχούς αφενός με τη σημασιολογική/λειτουργική 'Υπόθεση της Χρονικής Σταθερότητας' (Time Stability Hypothesis) του T. Γινόν (1979, 1984) και αφετέρου με την αναγωγή των κατηγοριών στις επικοινωνιακές λειτουργίες της γλώσσας (discourse explanation) (Hopper & Thompson 1984, Thompson 1988). Και οι δύο αυτές ερμηνευτικές προσεγγίσεις προϋποθέτουν την ιδέα του συνεχούς, όπως και τη πρωταρχικότητα της διπολικής διάκρισης O-P.²⁷

Σύμφωνα με την πρώτη προσέγγιση οι λεξικές κατηγορίες (O, P, ΕΠ) μπορούν να θεωρηθούν βαθμίδες μιας κλίμακας, ανάλογα με το κατά πόσον δηλώνουν καταστάσεις που είναι περισσότερο ή λιγότερο 'σταθερές' στο χρόνο (Γινόν 1984: 51). Η βάση για την άποψη αυτή είναι ότι εμπειρίες σταθερές στο χρόνο τείνουν να υλοποιούνται γλωσσικά ως ουσιαστικά, ενώ απότομες αλλαγές στο σύμπαν που ζούμε κωδικοποιούνται πρωτοτυπικά ως γεγονότα ή ενέργειες και η γλωσσική τους έκφραση είναι τα ρήματα (Γινόν 1984: 52). Εξαιτίας της δυνατότητάς τους να δηλώνουν καταστάσεις (states), «τα επίθετα κατέχουν το μεσοδιάστημα σ' αυτή την κλίμακα της σταθερότητας ως προς τον χρόνο» (Γινόν 1984: 52), η θέση τους στην κλίμακα αυτή,

26. Η διάκριση αυτή αποτελεί για τον Wetzer (1996: 70) τη βάση για την διαπραγμάτευση ενός καθαρότερα τυπολογικού ερωτήματος, που συνιστά και το κύριο αντικείμενο της μελέτης του: γιατί άλλες γλώσσες ενσωματώνουν μια 'μάλλον ονοματική' κωδικοποίηση των επιθέτων και άλλες μια 'μάλλον ρηματική'. Η μελέτη του, που στη συνέχεια περιορίζεται μόνο στις κατηγορηματικές δομές με επίθετο (Wetzer 1996: 267-324), διερευνά πιθανές απαντήσεις και αναπτύσσει μια ερμηνεία αυτής της τυπολογικής διαφοροποίησης των γλωσσών (με τη μορφή τυπολογικού καθολικού, βλ. Wetzer 1996: 287): η παρουσία ή απουσία μορφοσυντακτικής δήλωσης του ΧΡΟΝΟΥ σε μια γλώσσα καθορίζει την τάση της να κωδικοποιεί τα επίθετα αντίστοιχα ως 'ονοματικά' ή 'ρηματικά'. Αν και οι στόχοι της παρούσας μελέτης δεν επιτρέπουν περαιτέρω να ασχοληθώ με την ερμηνεία αυτή, βλ. και στο 2.3 πιο κάτω για μια σύντομη αναφορά σε σχέση με τα συνδετικά. Για την ίδια ιδέα βλ. και Stassen (1997).

27. Ο ίδιος ο Wetzer (1996: 53-56), παρατηρώντας ότι και στις δύο ερμηνείες ανιχνεύεται μια προκατάληψη, είτε υπέρ της ονοματικότητας (Γινόν 1984), είτε υπέρ της ρηματικότητας (Hopper & Thompson 1984), δεν τις θεωρεί ασύμβατες μεταξύ τους, ούτε και προκρίνει κάποια από τις δύο ως επαρκέστερη της άλλης, αλλά και δεν τις υιοθετεί (Wetzer 1996: 55), επιλέγοντας, όπως αναφέρθηκε, μια διαφορετική οπτική.

όμως, δεν εξειδικεύεται περαιτέρω.²⁸ Το τελευταίο αυτό σημείο έδωσε λαβή σε κριτική εκ μέρους των Hopper & Thompson (1984: 172), οι οποίοι αντιπροτείνουν μια διαφορετική ερμηνεία της ενδιαμέσης αυτής τοποθέτησης των επιθέτων βασισμένη στις επικοινωνιακές λειτουργίες (discourse).²⁹

Σύμφωνα με τη δεύτερη προσέγγιση οι βασικές λεξικές κατηγορίες όνομα και ρήμα αποτελούν ένα καθολικό μέσο να κωδικοποιηθεί στην ανθρώπινη γλώσσα η πρωτοτυπική λειτουργική διάκριση ανάμεσα στην οντότητα για την οποία γίνεται λόγος και το γεγονός που σχετίζεται με αυτήν. Τα επιθετικά στοιχεία καταλαμβάνουν μια ενδιαμέση θέση επειδή ανάλογα με τη κατανομή τους στο λόγο άλλοτε μετέχουν στη λειτουργία των ρημάτων (κατηγορήματα) κι άλλοτε στη λειτουργία που κωδικοποιείται πρωτοτυπικά από ονόματα (δηλούμενη οντότητα) (Hopper & Thompson 1984: 703, Thompson 1988: 173).

Η ιδέα ενός 'κατηγοριακού συνεχούς' επιτρέπει επίσης να κατανοηθεί γιατί η κατηγορία επίθετο δεν στεγάζει το ίδιο εύρος εννοιών σε κάθε γλώσσα. Όπως θυμίζει ο Beck (2002: 37-38), παραπέμποντας και αυτός στον Givón (1979) και στην κλίμακα της 'Χρονικής Σταθερότητας', εκφράσεις που δηλώνουν έννοιες σχετικές με 'προσωρινές καταστάσεις' πραγματώνονται ως λέξεις διαφορετικών κατηγοριών από γλώσσα σε γλώσσα (π.χ. ως επίθετο στα αγγλικά, ως ρήμα στις αφρικανικές γλώσσες Krio και Torotha). Ακριβώς επειδή οι έννοιες αυτές τοποθετούνται σε μια 'μεταβατική' περιοχή του Συνεχούς, κάθε γλώσσα ορίζει σε διαφορετικό σημείο την τομή των κατηγοριών. Η ιδέα του Συνεχούς συγγενεύει εξάλλου με τη αντιστοίχιση πραγματολογικών λειτουργιών και σημασιολογικών τάξεων (Croft 1991), η οποία προσφέρει μια ευλογοφανή ερμηνεία για την ποικίλη οριο-

28. Πρβλ. τα ακόλουθα παραθέματα από το Givón (1984): «lexical categories (V, N, Adj) can be ordered as to whether they denote states that recur to a greater or lesser degree 'stable over time'» (Givón 1984: 51), «Experiences ...which stay relatively *stable* over time... tend to be lexicalized in human language as *nouns* ... At the other extreme of the lexical-phenomenological scale, one finds experiential clusters denoting *rapid changes* in the state of the universe. These are prototypically *events* or *actions* and languages tend to lexicalize them as verbs.» (Givón 1984: 51-52) και «adjectives occupy the middle of the time-stability scale» (Givón 1984: 52).

29. Βλ. και Wetzer (1996: 54), που συζητά τις αντιρρήσεις των Hopper & Thompson (1984) σε αντιπαράθεση με την διευκρίνιση του Givón (1984: 55) ότι η διαφοροποίηση επιθέτων και ουσιαστικών έγκειται στη σημασιολογική πολυπλοκότητα των ουσιαστικών (τα επίθετα, αντίθετα από τα ουσιαστικά, δηλώνουν μία μόνο ιδιότητα, ενώ ένα ουσιαστικό γίνεται αντιληπτό ως σύνολο ιδιοτήτων).

θέτηση των λεξικών κατηγοριών στις ανθρώπινες γλώσσες, αλλά και για την διαπίστωση ότι έχουν ένα πρωτοτυπικό σημασιολογικό πυρήνα.

Και ο Stassen (1997: 17) αναγνωρίζει αυτή την κυμαινόμενη θέση των επιθέτων εξετάζοντας τυπολογικά το ζήτημα από μια ευρύτερη σκοπιά, από τη σκοπιά των αμετάβατων κατηγορημάτων εν γένει, των γλωσσικών εκφράσεων δηλαδή που δηλώνουν όχι μόνο απόδοση ιδιότητας (πρβλ. *ο Γιώργος είναι καλός/δάσκαλος*), αλλά και ονομασία/ταύτιση (πρβλ. *Αυτός είναι ο Γιώργος*) και το 'υπάρχειν τοπικώς' (πρβλ. *Ο Γιώργος είναι εδώ*). Στο πλαίσιο αυτό υποστηρίζει ότι χαρακτηριστικό των επιθέτων είναι η ανομοιογένεια τους ως γνωσιακής κατηγορίας (πρβλ. «property–concept predicates ('adjectives') do not form a universal, homogeneous cognitive category in the same way as events or classes», Stassen 1997: 581) και η συναφής ποικίλη μορφοσυντακτική τους πραγμάτωση (πρβλ. «[they] never have an encoding strategy of their own... their encoding always constitutes a case of takeover. In contrast the other three predicate categories [i.e. event predicates, class predicates and locational predicates, E.Θ.] have an encoding strategy which is prototypical for them», Stassen 1997: 581).

Η ιδέα ενός 'συνεχούς κατηγοριών' στις διάφορες εκδοχές της παρουσιάζεται, επομένως, ως μια ελκυστική βάση, όταν επιχειρείται να αναπροσδιοριστεί η παραδοσιακή διάκριση σε μέρη του λόγου κάτω από το βάρος των περιγραφικών και τυπολογικών μαρτυριών που πολλαπλασιάζονται συνεχώς υποδεικνύοντας την ποικιλία των ανθρώπινων γλωσσών ως προς τη διάκριση αυτή. Ο στόχος είναι να υπάρξει ένας συγκερασμός ως προς την ουσία της σημασιολογικής βάσης των λεξικών κατηγοριών, που υπόκειται στο αίτημα της καθολικότητας των μερών του λόγου, με ερμηνείες των διαφορών που παρατηρούνται ανά γλώσσα όσον αφορά στο πώς πραγματώνονται οι λεξικές κατηγορίες.³⁰ Η έννοια ενός συνεχούς προσφέρεται ως σύλληψη για την επίτευξη ενός τέτοιου στόχου, αφού έχει την απαιτούμενη ευρύτητα και ευκαμψία για να ενσωματώσει και το βαθμιαίο χαρακτήρα των κατηγοριακών διακρίσεων και αυτή καθεαυτή την αναγκαιότητά τους.

30. Βλ. π.χ. Pustet (2003), η οποία κατά τον Goddard (2007), εκμεταλλεύεται στην ανάλυσή της για τα συνδετικά και (εκ των πραγμάτων) για τα μέρη του λόγου, βασικές ιδέες που σχετίζονται με την έννοια του 'συνεχούς', όπως την ιδέα της 'κλίμακας της χρονικής σταθερότητας' και της 'έννοιακής αυτονομίας' των ουσιαστικών (εμφανίζονται και οι δύο με τη μορφή σημασιολογικών παραμέτρων, που καθορίζουν ανά γλώσσα την πραγμάτωση των συνδετικών, στη θεωρητική ανάλυση της Pustet: η πρώτη με τον όρο 'transience' και η δεύτερη με τον όρο 'dependency', βλ. Goddard 2007: 446-447).

1.4. Διαγλωσσική διαφοροποίηση των κατηγοριών και στρατηγικές κωδικοποίησης της εμπειρίας

Η κριτική που έχει ασκηθεί στην ιδέα του Συνεχούς εντοπίζεται κατ' αρχάς, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, στο γεγονός ότι η ενδιάμεση τοποθέτηση της κατηγορίας ΕΠΙΘΕΤΟ εν σχέσει με τα ρήματα και τα ουσιαστικά δεν ερμηνεύεται επαρκώς, πράγμα που οδηγεί είτε στην αμφισβήτηση της τριμερούς διάκρισης σε ρήματα, ουσιαστικά και επίθετα (αυτή είναι ουσιαστικά η προσέγγιση που προτείνει ο Wetzer 1996), είτε στην ανάγκη αναγνώρισης των κατηγοριών αυτών ως μορφωμάτων με πρωτοτυπική απλώς 'αξία' μέσα στο συνεχές (Bhat 1994, πρβλ. και Croft 1991), είτε στην αποδοχή του μικτού χαρακτήρα των επιθέτων, αλλά στην απόρριψη της ιδέας του συνεχούς μέσα από το πρίσμα μιας κατανομικά θεμελιωμένης διάκρισης κατηγοριών (βλ. στο 1.5).

Διατηρώντας την εξεικονιστική σύλληψη του Συνεχούς, μέσα στο οποίο η κατηγορία ΕΠΙΘΕΤΟ εντάσσεται ως αφαίρεση με πρωτοτυπικό χαρακτήρα σε σχέση με τις πραγματικές κατηγοριακές αντιθέσεις που βρίσκουμε στις επιμέρους γλώσσες, ο Bhat (1994: 269-275) θεωρεί επιπλέον απαραίτητη την αναγνώριση διαφορετικών *στρατηγικών* που αξιοποιούν οι γλώσσες «για να κωδικοποιήσουν την εμπειρία» (Bhat 1994: 271). Για να ερμηνευτεί ο 'μικτός' ή μεταβατικός χαρακτήρας των επιθέτων, αλλά και γενικότερα η ποικιλία των κατηγοριακών διακρίσεων στις ανθρωπίνες γλώσσες, πρέπει να κατανοηθεί ότι άλλες γλώσσες αξιοποιούν το μέγιστο των δυνατών ιδιοτήτων βάσει των οποίων μπορούν να διαφοροποιηθούν οι κατηγορίες κι άλλες το ελάχιστο.

Σύμφωνα με την άποψη αυτή το γεγονός ότι τα επίθετα παρουσιάζονται ενσωματωμένα π.χ. στα ουσιαστικά σε μια δεδομένη γλώσσα ερμηνεύεται από τη στρατηγική της συγκεκριμένης γλώσσας, η οποία στηρίζεται στην παράθεση (apposition) κατά την δημιουργία δομικά εμπλουτισμένων αναφορικών εκφράσεων, και γι' αυτό σε μια τέτοια γλώσσα δεν αξιοποιείται η διάκριση μεταξύ λέξεων που δηλώνουν αντικείμενα/ οντότητες (ουσιαστικών) και λέξεων που δηλώνουν ιδιότητες (επιθέτων) (Bhat 1994: 247, 271). Η κατάσταση αυτή συναντάται στη σανσκριτική (Bhat 1994: 168-171), στην οποία, σύμφωνα και με τους αρχαίους Ινδούς γραμματικούς Pāṇini και Patañjali (Bhat 1994: 170-171), ονοματικά συντάγματα όπως το παράδειγμα στο (9) δεν χαρακτηρίζονται από σχέση κεφαλής-εξαρτωμένου στοιχείου, αλλά είναι συν-αναφορικές εκφράσεις.³¹ Για το λόγο αυτό υποστηρίζει ότι

31. Βλ. και τον όρο *samānādhikaraṇa* που χρησιμοποιείται από τον Pāṇini (Bhat 1994: 170

δεν υπάρχει τρόπος να προσδιοριστεί ποιο από τα δύο ονοματικά στοιχεία στο (9) είναι ο όρος που τροποποιεί (το ‘επίθετο’): οι ονοματικοί όροι *kṛṣṇam sarpam* (9α) όχι μόνο έχουν την ίδια μορφολογία, αλλά και την ίδια συντακτική συμπεριφορά: το λεξικό στοιχείο *kṛṣṇa:h* ‘μαύρος’ μπορεί να λειτουργήσει αυτόνομο (βλ. το (9β) όπου ουσιαστικοποιείται), αλλά και το *sarpah* ‘έρπων, φίδι’ μπορεί να λειτουργήσει ως προσδιοριστικό άλλου στοιχείου, όπως του αντωνυμικού *e:kam* (πρβλ. το 9γ) (Bhat 1994: 175).³²

Σανσκριτική (Bhat 1994: 174)

(9)	(α)	aham	kṛṣṇam	sarpam	dr̥ṣṭava:n	
		εγώ	μαύρος:ΑΠΣ:ΑΙΤ:ΕΝ	φίδι:ΑΠΣ:ΑΙΤ:ΕΝ	είδα	
			‘είδα ένα μαύρο φίδι’			
	(β)	aham	kṛṣṇam		dr̥ṣṭava:n	
		εγώ	μαύρος:ΑΠΣ:ΑΙΤ:ΕΝ		είδα	
			‘είδα κάτι μαύρο’			
	(γ)	aham	haritam	sarpam	e:kam	apaśyam
		εγώ	πράσινο	φίδι	ΑΝΤΩΝ	είδα
			‘είδα κάποιο πράσινο φίδι’			

Για τον ίδιο λόγο υποστηρίζει ότι η ερμηνεία του βαθμιαίου χαρακτήρα των κατηγοριακών διακρίσεων δεν μπορεί να στηριχτεί αποκλειστικά σε ένα ορισμένο εννοιολογικό χαρακτηριστικό και άρα, σε μια και μόνη στρατηγική που εφαρμόζεται από όλες τις γλώσσες. Αυτό κατά τον Bhat (1994: 273-274) συνέβη π.χ. στην θεώρηση των Hopper & Thompson (1980), που ανήγαγαν τη μεταβατικότητα, και άρα τη διάκριση ανάμεσα στο γεγονός και στους συμμετέχοντες σ’ αυτό, σε κεντρικό άξονα της ερμηνείας τους³³.

και 2000: 762).

32. Στα παραδείγματα αυτά παρουσιάζονται, όπως είναι φυσικό, αντιστοιχίες με δομές από την αρχαία ελληνική (και τη νέα ελληνική). Ας σημειωθεί, όμως, ότι γραμματικές περιγραφές της Α.Ε. (π.χ. Schwyzer 2002), παρά το ότι μνημονεύουν τις αρχαιοελληνικές πηγές, όπου το επίθετο χαρακτηρίζεται ένα είδος *ονόματος* (πρβλ. την αναφορά στο Schwyzer 2002: 217), και καταγράφουν τις αλληλοεπικαλύψεις επιθέτων και ουσιαστικών, δεν αμφισβητούν ότι είναι διαφορετικές κατηγορίες (Schwyzer 2002: 216). Επίσης σημειώνεται ότι «αδιαμφισβήτητα παραδείγματα επιθετοποίησης ουσιαστικών [...] είναι στην ελληνική πολύ σπάνια» (Schwyzer 2002: 219), αντίθετα με ό,τι αναφέρεται εδώ για τη σανσκριτική ως προς το (9γ).

33. Συγκρ. και Hopper & Thompson (1984: 707 και 745-746), όπου έμμεσα επιβεβαιώνεται η πρωταρχικότητα της έννοιας ‘μεταβατικότητα’, η οποία συμπυκνώνει το πρωτοτυπικό